

Vägen mot ett självständigare liv

Syftet med Silvia Liljeberg och Emma Lindström resa var att träffa och intervju kvinnor som tagit mikrofinanslån i deras hem.

I april förra året packade vi våra väskor och begav oss till Bangladesh. Vi visste inte riktigt vad vi skulle förvänta oss av landet som motsvarar en tredjedel av Sverige till ytan och har 140 miljoner invånare, där hälften av invånarna lever i fattigdom och en fjärdedel i extrem fattigdom. Vi landade i den kaotiska huvudstaden Dhaka. Efter bara en kortare tid med förberedelser inför studien längtade vi efter att få sätta igång, att lämna kaoset, lukterna, trafiken och folkmyllret. Vi närmade oss vår destination Bagatipara i närheten av Natore med buss genom Bangladeshs hänförande gröna landskap.

DET ÄR NU LITE MER ÄN ETT ÅR SEDAN som Grameen Bank och dess grundare Muhammad Yunus fick Nobels fredspris med motiveringen att de skapar ekonomisk och social utveckling underifrån genom mikrofinansier. Mikrofinansier riktar sig i första hand till fattiga kvinnor som får möjlighet att låna en summa pengar med låg ränta.

Att låntagarna är kvinnor beror på att de anses vara bättre på att amortera lånen och att de har bättre affärssinne än männen. Vidare anser man att kvinnorna har bättre hand om pengarna och använder dem på ett sätt som gynnar hela familjen. Av Grameen Banks 2,1 miljoner låntagarna är 94 procent kvinnor. Tanken bakom mikrofinansier är att ge icke kreditvärda en

möjlighet att ta lån för att starta en liten affärsrörelse och på så sätt bli självförsörjande och öka sin levnadsstandard.

Muhammad Yunus och Grameen Banks koncept med mikrofinansier har blivit en stor inspiration för många organisationer i Bangladesh. Antalet organisationer och NGO:er i Bangladesh som idag erbjuder fattiga människor mikrofinanslån är stort. Med uppmärksamheten för mikrofinanserna föddes också kritiken emot dem. Åsikter som att fattiga, hungriga och utsatta personer i första hand inte är i behov av ett lån utan har ett större behov av samhällets stöd i form av bidrag, arbetsmöjligheter och en mer utvecklad infrastruktur.

ANNAN KRITIK SOM FÖDDES var kommersialiseringen av mikrofinanserna som kunde leda till ränteökning och att organisationerna som erbjöd mikrofinansier skulle leta efter låntagare med bättre ekonomiska möjligheter. Nijera Kori är en av de organisationer som tar avstånd ifrån mikrofinansier och menar att låntagarna ofta blir beroende av att ta lån och försätter sig i en skuldfälla för att utveckla deras affärsverksamhet eller för att amortera lånen. Nijera Kori arbetar för samma mål som mikrofinansorganisationerna, att bekämpa fattigdom och för kvinnors utveckling, fast med andra medel.

Genom social mobilisering arbetar de för att föra samman

Endast texten i detta verk är licensierad under Creative Commons Erkännande-Icke-kommersiell-inga bearbetningar 2.5 Sverige licens. För att se en kopia av denna licens, besök <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/se/> Verket har publicerats i www.globalarkivet.se.

”Fältarbetarna sa att det var bra för dem att bli medlemmar och ta lån, att de då inte längre skulle vara fattiga utan rika”

kvinnor och öka deras medvetenhet och kunskap om mänskliga rättigheter, jämställdhetsfrågor samt makt- och klass strukturer, för att kunna påverka deras egen situation.

Syftet med vår studie var att intervju tolv kvinnor på landsbygden i Bangladesh. Vi ville höra deras berättelser om deras processer från social exkludering till ett mer självständigt liv genom social mobilisering eller genom att ta mikrofinanslån.

För att avgränsa vår studie satte vi upp kriterier. Vi valde att intervju medlemmar från mikrofinansorganisationerna Grameen Bank och ASA samt Nijera Koris sociala mobiliserings program. Ytterligare kriterier var att kvinnorna skulle vara gifta och över tjugo år. På ett eller annat sätt hade kvinnorna också varit socialt exkluderade. Social exklusion innebär att människor enskilda eller i grupp blir utsatta för diskriminering på grund av exempelvis hudfärg, kön, religiös tillhörighet, sexuell läggning eller ursprung. Diskrimineringen görs bland annat av myndigheter, sjukvårdspersonal eller av rättsystemet men kan även ske i det egna hemmet.

ETT TYDLIGT EXEMPEL PÅ DISKRIMINERING i Bangladesh är fördelningen av khas-land. Khas-land är mark som används till odling och ska enligt lag fördelas bland jordlösa. De jordlösa byborna kan ansöka om att få tillgång till en bit khas-land men oftast tas marken i anspråk av politiker eller andra inflytelserika personer. Som jordlösa räknas ungefär hälften av landets befolkning. Ytterligare ett exempel på särbehandling i landet framgår av de rådande patriarkala värderingarna. Vilket innebär att kvinnan är underordnad mannen och därmed är hennes rörelsefrihet ofta begränsad till det egna hemmet. I vår studie har vi tagit del av tidigare forskning om kvinnors rörelsefrihet i Bangladesh där det framkom att 83 procent av männen och 53 procent av kvinnorna säger att kvinnan inte går utanför hemmet ensam. Vill kvinnan röra sig utanför hemmet så sker det i sällskap med hennes man, son eller släkting.

Vi intervjuade kvinnorna i deras hem. En del av husen var byggda i betong men flertalet var byggda av bambu och en blandning av halm, lera och kodynga. Husen låg ofta tätt och mestadels runt en gemensam öppen plats där de boende la ut bastmattor att sitta på vid gemensamma träffar. Getter, höns, ankor, katter och hundar strövade omkring tämligen fritt kring husen. En stor del av kvinnornas vardag går åt till olika hushållssysslor som matlagning, barntillsyn och att se efter familjens boskap.

Med tanke på det inte finns några kylskåp att förvara livsmedel i, att riset skall tröskas och ved ska samlas, är det lätt att förstå varför matlagningen är en tidskrävande syssla. Husen var sparsamt möblerade med en säng och en låda för kläder och andra tillhörigheter. Vår avsikt var att försöka finna en lugn och avskild plats där vi kunde hålla enskilda intervjuer men i ett land där fa-

miljen och kollektivet är viktigt visade det sig snart att detta var svårare än vi trott. Överallt fanns nyfikna människor som ville lyssna eller gärna inflika med egna åsikter i frågorna vi ställde. Vi upplevde ändå att det var lätt att skapa kontakt med kvinnorna och vi möttes av en stor öppenhet då de gärna ville berätta om sina tankar och erfarenheter kring olika sätt att förändra och förbättra sin livssituation.

FLERTALET AV DE KVINNOR VI INTERVJUADE blev medlemmar i det sociala mobiliseringsprogrammet efter att ha hört om andra medlemmars erfarenheter och om organisationens aktiviteter. Aktiviteten som innebar att medlemmarna gick ihop och sparade pengar i en fond, som de kunde låna pengar ifrån efter behov, var något många nämnde. En annan anledning att gå med i programmet, som många kvinnor berättade om, var organisationens sånger.

Vår upplevelse är att vistraditionen är viktig i Bangladesh och vi blev ofta ombedda att sjunga svenska sånger när vi var ute i byn. Organisationens sånger inspirerade kvinnorna till medlemskap då texterna speglade deras, de fattigas, situation och vardagliga problem. En kvinnas val av att gå med i organisationen skiljde sig från de andras, hon berättade för oss om sin personliga anledning till att bli medlem i det sociala mobiliseringsprogrammet. Hon hade länge blivit utsatt för våld av sin och sin mans familj och ville genom sitt medlemskap hitta styrkan i att tillhöra en grupp och stå upp emot våldet. En mer återkommande anledning till medlemskap var att kvinnorna ville skaffa sig kunskap.

Vi frågade kvinnorna om de tyckte att de utvecklat ett mer självständigt liv och vad deras medlemskap hade gett dem. Vissa av kvinnorna nämnde att de fått kunskap om bland annat mat, kläder, utbildning, hälsovård och om naturliga och artificiella bekämpningsmedel. Majoriteten svarade att de hade fått en starkare röst, ett självförtroende och en större rörelsefrihet utanför hemmet. De menade att de nu kunde tala med auktoriteter och andra inflytelserika personer i byn som till exempel läkare och landägare.

AV DE KVINNOR VI INTERVJUADE hade alla utom en tagit mikrofinanslån och många av dem hade tagit flera lån. Det visade sig att vissa av kvinnorna var medlemmar och tagit lån i upp till fyra olika mikrofinansorganisationer. De flesta betalade fortfarande av sina lån, och flera av dem betalade av flera lån samtidigt. Det var bara ett fåtal av kvinnorna som hade eller snart skulle ha betalat av sina lån och samtliga utom en sa att de skulle ta nya lån inom en snar framtid. En annan sa att hon upplevde att hon var fast i en ond cirkel och kände sig beroende av att ta lån. Mikrofinansorganisationerna beviljar lån för anledningar >>

som kan leda till en inkomstgenererande verksamhet till exempel att investera i boskap, land eller lantbruk för att producera och sälja varor på marknader. Många av kvinnorna berättade att de beviljades lån då de uppgav just sådana anledningar att investera pengarna i, men valde sedan att spendera dem på andra saker. Ett fåtal av kvinnorna tog lån för deras mäns affärsverksamheter, men de flesta tog lånen i kritiska situationer. Till exempel kunde pengarna spenderas på sjukvård, dowry (hemgift till dottrarnas giftermål) och för deras barns skolgång. Vi frågade om fältarbetarna kontrollerade hur lånen investerades. Kvinnorna skrattade när de berättade att när fältarbetarna kom hem till dem för att göra kontroller kunde de låna en get av en granne och säga att det var deras för att sedan lämna tillbaka den när fältarbetarna gått igen. En vanlig anledning till att ta lån var att fältarbetarna kom och knackade dörr för att värva medlemmar.

Kvinnorna berättade att fältarbetarna sagt att det var bra för dem att bli medlemmar och ta lån, att de då inte längre skulle vara fattiga utan rika. Vidare hade fältarbetarna lovat dem att ha överseende med om de inte hade möjlighet att betala av lånet under någon vecka.

ALLA LÅNEN BETALAS TILLBAKA VECKOVIS och kvinnorna berättar att om de inte kan betala av lånet måste de antingen låna av andra i byn eller från den grupp medlemmar de tillhör när de tar lånet. Vi fick höra att om en kvinna inte kunde betala tillbaka en vecka så kunde fältarbetarna komma hem till henne och ta hennes boskap, hustak eller tillhörigheter till huset. En av kvinnorna berättar att en fältarbetare hade slagit en kvinna på grund av att hon inte kunde betala tillbaka i tid.

Majoriteten av kvinnorna hade svårt med återbetalningen men hittade ändå ett sätt att betala genom att sälja sina hustak, land, ägg, mjölk, kycklingar eller tillhörigheter till huset. Men dessa varor måste ofta säljas till ett ofördelaktigt pris, då köparen ofta vet i vilken situation kvinnan befinner sig i. En annan aspekt som några av kvinnorna lyfte fram var att om de säljer kycklingarna kan de betala av lånet, men om de låter barnen äta kycklingarna får barnen näring. Problemen med återbetalningen uppstår bland annat på grund av att man spenderar pengarna på annat än det som genererar en inkomst. Ytterligare ett problem kan uppstå då kvinnorna investerat i odling, då grödorna är säsongsbetonade ger de bara skörd och inkomster under vissa perioder. Att investera i människens verksamheter nämns också som ett problem då flera kvinnor påtalar att männen inte har ett affärssinne. Bara en minoritet av kvinnorna nämner att deras inkomst har ökat och att de inte har några problem med återbetalningen.

ETT FÅTAL AV KVINNORNA BERÄTTADE FÖR OSS att de är positiva till mikrofinanslånen på grund av att de fått kunskap från organisationerna. Kunskapen handlade om hur man ökar sin levnadsstandard och om ekonomi. Dessa kvinnor var också de som gått med i mikrofinansorganisationerna för att inte enbart ta lån utan också för att spara pengar. Däremot sa majoriteten av kvinnorna som tog mikrofinanslån att de inte tyckte att de lärt sig någonting och säger att de saknade att de inte erbjöds någon kunskap i till exempel hur man startar en inkomstgenererande verksamhet. Detta var sådan kunskap som organisationerna hade gått ut med att de skulle få ta del av som medlemmar. En av kvinnorna sammanfattar det med att säga ”if we use the money

for the business so we will be benefited but we are not businessmen so it’s not good for us”.

Empowerment är enligt Naila Kabeer en process från att ha begränsade valmöjligheter till att ha möjlighet att göra fler val. Både mikrofinanslån och social mobilisering gör en empowermentprocess möjlig och i vår studie har vi kunnat se en tydlig indikering på att kvinnor som deltar i en organisation som arbetar med social mobilisering därigenom uppnått ett mer självständigt liv. De säger sig ha fått en starkare röst, ökad kunskap, starkare självförtroende och en större rörelsefrihet. Att ta ett lån kan också innebära en valmöjlighet för kvinnan men så länge de fysiologiska behoven i form av mat, kläder, tak över huvudet och sjukvård inte är tillfredsställda är det svårt att på sikt nå framgång genom att investera i en inkomstgenererande verksamhet. Detta då det framgår i vår studie att många kvinnor tar lån för att i första hand tillgodose just dessa behov. Detta kan också förstås genom Maslows motivationsteori som visar på att människans utveckling bygger på att de fysiologiska behoven är tillfredsställda.

FÖR ATT FÖRSTÅ KVINNORNAS SITUATION ur ett samhällsperspektiv har vi använt oss av ekonomen Amartya Sens teori kring frihet och utveckling. Enligt honom ska ett lands välstånd inte enbart mätas ekonomiskt genom BNP utan även utifrån människors frihet. Friheten är viktig för människans möjlighet till att ta initiativ och att utvecklas och på sikt hur effektiv samhället fungerar. För att uppnå utveckling är det viktigt att staten arbetar med att minska fattigdomen, satsar på infrastruktur och minskar sociala brister.

På grund av det instabila politiska läget i Bangladesh, där korruption förekommer, så har invånarna inte getts möjligheten att utveckla en tillit till systemet.

Enligt Sen är människors möjlighet att leva ett meningsfullt liv beroende av bland annat friheten att kunna kritisera de som har den politiska makten och att det finns flera partier att välja på. Behovet av öppenhet och insyn i regeringens arbete är en förutsättning för att minska korruptionen. För att medborgare ska kunna leva ett meningsfullt liv krävs även att det finns ett socialt skyddsnät, samt att medborgare erbjuds utbildning och hälsovård. Ekonomisk tillväxt gynnar individen eftersom det möjliggör för staten att finansiera hälso- och sjukvård.

Vår studie gav en bild av resultatet av en kommersialisering av Muhammad Yunus idé med mikrofinansier.

En bild där Yunus omtanke om den enskilda människan har försvunnit i takt med att organisationer värvar medlemmar och inte alltid ger den kunskap som behövs för ett gott resultat för individen. Vad vi kan se är att social mobilisering och mikrofinanslån skulle vinna på att kombineras.

Må hända är det en utopi vi förespråkar, där staten arbetar för att invånarnas fysiologiska behov tillfredsställs, där den sociala mobiliseringen ger kunskap och mikrofinansorganisationerna möjligheten till finansiella medel för utveckling av självförsörjande invånare.

**Silvia Liljeberg
Emma Lindström**

FOTNOT: I slutet av oktober 2007 tog skribenterna sin magisterexamen i socialt arbete. Detta är en sammanfattning av den uppsats de skrev. För att läsa hela uppsatsen, gå till: www.uppsatser.se/uppsats/82e2782f2e/

